

**FAİK AHMET (BARUTÇU) BEY'E GÖRE MİLLİ MÜCADELE'DE
TÜRK-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ
(TURKISH AND GEORGIAN RELATIONSHIP DURING
NATIONAL STRUGGLE FROM THE PERSPECTIVE OF FAİK
AHMET (BARUTCU))**

Yrd. Doç. Dr.Asuman Demircioğlu*

ÖZET

Milli Mücadele dönemi içinde Dünya tarihinin en önemli olaylarından biri de Kafkasya'da meydana gelen gelişmelerdir. Faik Ahmet Bey bu gelişmeleri yakından takip etti. Makalelerinde Türk-Gürcü ilişkilerini ele aldı. Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde "diplomasi" önemini vurguladı.

Anahtar kelimeler: İstikbâl Gazetesi, Faik Ahmet Bey, Gürcistan, Sovyet Rusya, Emperyalist Güçler.

ABSTRACT

One of the most important events of World history is the event that occurred in Caucasia during national struggle. Faik Ahmet (Barutçu) closely followed these events he wrote about Turkish and Georgian relations in his article. He stated the importance of the diplomacy in the relations between states.

Key Words: İstikbâl (Independence) Newspaper, Faik Ahmet Barutçu, Georgia, Soviet Russia, Imperialist Powers.

**FAİK AHMET (BARUTÇU) BEY'E GÖRE MİLLİ MÜCADELE'DE
TÜRK-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ**

3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Barışı, dünyada oldukça mühim bazı siyasi gelişmelerin başlangıç noktası oldu. Nitekim barışın imzasından hemen sonra Kafkasya'da yaşanan olaylar ve bu olayların sebep olduğu siyasi değişimler, Brest-Litovsk Barışı'nın eseri idi. Bu barışın etkisiyle, 1918 baharında, önemli askeri ve siyasi gelişmelere sahne olan Kafkasya, tüm Avrupa ülkelerinin ilgisini çekiyor ve bu ilgi gün geçtikçe bir çıkar kavgasına dönüşüyordu.

Osmanlı Devleti ise, Kafkasya ile uzun bir geçmişe dayanan siyasî ve askerî gelişmeleri yakından izliyor, hatta olayları arzusu doğrultusunda yönlendirmeye çalışıyordu¹.

Sovyet Rusya ile yapılan Brest-Litovsk Barışı, özellikle Osmanlı Devleti açısından çok önemlidir. Her şeyden önce Kars, Ardahan ve Batum'un geri alınması bu

---

* Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi

¹ Selami Kılıç, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s. 415-416

barış sayesinde gerçekleşmiş² ve barış sonrası Türk kuvvetlerini Bakû'ya hatta Dağıstan'a kadar ilerleten olaylar cereyan etmişti³. Türk Kuvvetlerinin gerek Bakû'ya ve gerekse Dağıstan'a kadar gitmeleri büyük bir başarıydı. Bununla hem Azerbaycan'da, hem de Dağıstan'da bağımsız iki devlet kurulmuş oldu. Ancak bu başarının devamlı olması için İttifak Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kazanmaları gerekiyordu. Her şey İtilâf Devletleri'ne karşı sürdürülen savaşın neticesine bağılıydı. Fakat İttifak Devletleri mağlup oldular ve Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi⁴ gereğince, Brest-Litovsk Barışı ile elde ettiği toprakları, yani Kars, Ardahan ve Batum'u boşaltarak, 1914 sınırlarına çekilmek zorunda kaldı⁵. Yine bu mütareke ile İtilâf Devletleri, Kafkasya'nın geleceği ile istedikleri gibi oynama hakkını elde etme imkânı buldular. Bu doğrultuda Kafkasya'daki petrol kaynaklarının ele geçirilmesinin en önemli görevleri olduğunu belirleyen İtilâf Devletleri sonunda bu arzularına kavuşmuşlardı⁶. 27 Kasım 1918'de İngilizler Batum'a asker çıkararak işgâl için ilk adımı atmış bulunuyorlardı. Bakû'ya da asker çıkaran İngilizler, 24 Aralık 1918'de Batum'u, 26 Aralık'ta Kars ve Ardahan'ı işgâl ettiler⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren ateşkes antlaşmalarından sonra, asıl konu barış antlaşmalarının imzalanmasına gelmişti. Bunu gerçekleştirmek için 18 Ocak 1919'da açılan konferansın Paris'teki toplantıları devam ederken, Gürcistan heyeti Paris'e giderek konferansa katıldı ve Gürcistan'ın bağımsız ve müstakil bir devlet olarak tanınması konusunda başlıca isteklerini gündeme getirdi. Fakat Gürcüler, 1918 sonlarından itibaren özellikle Londra mahfillerinde başarılı bir diplomasi yürüttüklerinden, Konferansta yalnız bağımsızlık meselesini gündeme getirmemiş, konferansta ele alınan konulardan birinin de sınır meseleleri olması ve bu konudaki iddiaların değerlendirilmesi nedeniyle Gürcü heyeti, Gürcistan'ın Lazistan Sancağı⁸

² 1877-1878 Türk-Rus Savaşı sonrasında Kars, Ardahan ve Batum (Elviye-i Selâse) vilâyetleri harp tazminatı olarak Ruslara terkedilmişti. (Sinever Esin Dayı, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1991, s. 5)

³ Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya**, Ankara, 1990, s.484,494

⁴Türk İstiklâl Harbi, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikati**, I, Ankara, 1962, s. 38; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, İstanbul 1991, s. 18

⁵ Mustafa Gül, " Elviye-i Selâse'nin Osmanlı Devleti'ne İadesi", **Atatürk Yolu**, Mayıs 1995, 8/11, S. 15, s. 378

⁶ A. N. Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s. 587

⁷ Türk İstiklâl Harbi, I, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikati**, s. 161

⁸ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonuçlarından biri de hem Osmanlı hem de Rus tarafında yeni duruma göre idari yapılanmaya gidildi. Trabzon vilâyetine bağılı Batum Sancağı aynı zamanda

üzerinde hak sahibi oldukları gibi aşırı iddialarda bulunmuşlardır. Konferansta dinlenen Gürcü heyetinin, bu hak ve iddiaları konferansta aşırı bulunduğu gibi Gürcülerin bu aşırı isteklerinin daha sonra da her fırsatta gündeme getirilmesi üzerine Faik Ahmet Bey⁹, konu ile ilgili ele aldığı makalesinde, Gürcülerin izledikleri siyaseti değerlendirirken, Gürcü karakteri üzerinde durmakta ve Gürcülerin de Ermeniler gibi ileriye dönük çok geniş istek ve emelleri olan, hayalleri peşinde koşan ve de propaganda silahından faydalanmayı çok iyi bilen bir millet olduklarını; “*Gürcüler, Ermenilerden daha az hayali bir millet değildir. Bilâkis tut-i emel sahibidirler. Ve propaganda silahından istifadeyi çok iyi bilirler.*” şeklinde dile getirmektedir¹⁰.

Gürcülerin Kafkasya’da oldukça geniş tuttuğu toprak talepleri vardı. Konferansta Rize ile ilgili dile getirdikleri hak ve talepler bunu gösteriyordu. O halde Gürcülerin, bu sancakla ilgili yürüttükleri disipline bir faaliyetleri olmalıydı. Bu nedenle Batum’da “*Lazistan Selamet-i Milliye*”, “*Lazistan Tahlisi Cemiyeti*” adı altındaki cemiyetleri siyaset sahnesine çıkardıkları görülmekteydi.¹¹

Lazistan Sancağı olarak da geçmektedir. 1878 Rus işgâlinde önce Lazistan Sancağı’nın merkezi Batum şehri idi. Batum Rusya’ya terkedildikten sonra Rize Kazası Lazistan Sancağının merkezi yapılmıştır; (Muammer Demirel, Doğu Anadolu’da İdari Yapılanma (1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’ndan Sonra), **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum 2008, S. 37, Yıl, 15, s. 250)

⁹ Faik Ahmet (BARUTÇU) 1310/1894’de Trabzon’da doğmuştur. Rüşdiye ve İdadi tahsilini Trabzon’da yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne girmiştir. I. Dünya Savaşı nedeniyle öğrenimini yarım bırakarak Samsun ve Trabzon Karargâhlarında askerlik görevini yerine getirerek terhis olmuştur. Mondros Mütarekesi’nin imzalanması üzerine içinde bulunduğu tüm olumsuz şartlara rağmen, gerek bölgeye yönelik tehditler, gerekse yurdun diğer bölgelerindeki işgaller karşısında son derece duyarlılık göstermiş, savaş bittikten sonra aldığı diploma ile hukukçu, gazeteci, yazar ve hatip olarak kalemiyle Milli Mücadele’ye katılmıştır. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin kurucularından olup, Cemiyetin yayın organı olan “*İstikbâl Gazetesi’nin*” sahibi ve baş makale yazarıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 1124 Numara 1. TBMM azasının Tercüme-i Hal Kâğıdı Örneği; Cumhuriyetin 50. Yılında Trabzon, 1973 İl Yıllığı, s.162

¹⁰ Faik Ahmed, “*Gürcistan’ın Emelleri*”, **İstikbâl**, 4 Ağustos 1336/1920, No: 161; Saday-ı Millet Gazetesi’nde “*Gürcülerin Ahıska ve Ardahan’da yaşayan Müslümanlara kuvvet sevk ederek binlerce masumu öldürdüklerine bugün Elviye-i Selâse’yi, ellerinden gelse Ermenilerden önce Vilâyat-ı Şarkıyye’yi zaptetmek için pek çok hayaller kurduklarına*” dair çıkan bu yazı Faik Ahmed Bey’in Gürcüler hakkındaki düşünceleriyle örtüşmektedir. **Saday-ı Millet**, 4 Teşrin-i Evvel 1335/4 Ekim 1919, S. 61

¹¹ Yakup Şevki Paşa 16 Aralık 1918’de Harbiye Nezareti’ne gönderdiği bir şifre telgrafında Batum’un Türk idaresinde olduğunu bir türlü hazmedemeyen Milliyetçi İslam Gürcüler’in, Türkiye aleyhindeki faaliyetlerine değinerek, Gürcistan’da Sancakbeyzadelerden Mehmed Bey’in başkanlığında Süleyman Bey adında bir Türk subayıyla Trabzonlu, Acaralı ve Çürüksulular’dan bazı şahısların katılmasıyla İslâm Gürcistan’ı Tahlis Cemiyeti adında bir siyasi cemiyet teşekkül ettiğini, Gürcistan’ın himayesi altında bulunan bu cemiyetin Batum Sancağı ile Erzurum Vilâyeti’nin bir kısmını ve Trabzon Vilâyeti’nin Lazlarla sakin olan mıntıkasını Hıristiyan Gürcüler’in idaresi altına vermek amacını takip ettiğini, İslamlar arasında propaganda yapıp, beyannameler yayınlamak suretiyle faaliyet gösterdiklerini, ahaliyi gizlice silahlandırdıklarını belirtmektedir. (Serpil Sürmeli, **Türk-Gürcü İlişkileri** (1918-1921), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 368-369)

Trabzon ve havalisi Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin Rize Şubesi, Batum'da kurulan bu cemiyetlerle mücadeleye girişerek, Nisan 1919'da İstanbul gazetelerine bir açıklama gönderdi. Konuyla ilgili yapılan açıklamada; bir memleket adına yapılacak herhangi bir teşebbüsün o memleketin aydınlarıyla halledilmesi veya düşünülmesi tabii bir yol iken, Rize halkının kesinlikle taraftar olmadığı bu gibi cereyanlara meşru bir şekil vererek, halkı aldatan ve memleketi şimdiki felaketten daha büyük felakete sürüklemek isteyen para ile tutulmuş, bazı kimselerin kurduğu fesat ve hilelere tutulacak ve onlara bütün memlekette bel bağlayacak bir fert olmadığı, Gürcü paralarıyla vicdanlarını kirleten malûm şahısların yaygaralarının kahkaha ve alayla karşılandığı ifadesi yer almaktaydı.¹²

Açıklamadan anlaşıldığı üzere Rizeliler, Gürcü iddialarını gülünç bularak itibar etmeyeceklerini ve taraftar olmayacaklarını göstermiş bulunuyorlardı.

İtilâf Devletleri'nin ağır toplarından olan İngiltere Transkafkasya'daki siyasi ve ekonomik çıkarlarına rağmen bölgede kalmanın zorluklarını 1919 yılı başlarından itibaren görmeye başlamıştı. Bu zorlukların en başında İngiliz maliyesini oldukça sarsan yüklü masraflar gelmekteydi. Üstelik bölgede kalmaya devam edildiği takdirde yeni masraf kapıları da açılacaktı. İkincisi kamuoylarında artık silah altındaki askerlerin sivil hayata dönmeleri için yoğun bir muhalefet kampanyasının başlaması bölgede kalmayı engelleyen bir diğer zorluktu. Ayrıca bölgedeki sorumluluklarının kontrolleri dışında artması üçüncü bir zorluk olarak ortaya çıkıyordu. Bu da bölgenin sosyal ve siyasi yapısından kaynaklanan karışıklıklardan ileri gelmekteydi¹³.

Avrupalılar özellikle İngiliz ve Fransızlar manda adını koydukları yeni bir sistemle “*kendini idareden aciz gördükleri ülkeleri*” yönetimleri altına almak düşüncesi etrafında odaklanmışlardı. Ancak İngiltere yukarıda bahsedildiği üzere manda adı altında yapılacak işgallerin İngiliz hazinesine ağır gelmeye başladığını kısa zamanda görmüş ve bu işten çıkarlarından vazgeçmemek şartıyla kolayca sıyrılabilir çareler bulmuştu. Güney Kafkasya'da manda için aranan sorumlu ülke, İtalya olarak belirlenirken, Türkiye ve Ermenistan mandası için düşünülen ülke Amerika oldu. Fakat her iki ülke tarafından bu teklifler reddedildi¹⁴.

¹² Tayyip Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, I. Kitap, Ankara, 1959, s.77

¹³ S.Sürmeli, **Türk-Gürcü İlişkileri ...**, s. 459

¹⁴ S.Sürmeli, **Türk -Gürcü İlişkileri...**, s. 470

Bu arada İngiliz birlikleri yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Bakû ve Tiflis'i tahliye etmişler, fakat Batum'u boşaltmaktan vazgeçmişlerdir. Çünkü bölgedeki küçük cumhuriyetlere siyasî davranıp, arzularını, zaafalarını ve korkularını kullanarak tavizlerinden faydalanıp, beklentilerinin gerçekleşmesi için oyalamayı amaçlıyorlardı¹⁵. Aynı şekilde bu taktiği İtalya ve Amerika da uygulamaktaydı. Manda sorumluluğunu almamışlardı ama ticari ilişkileri sürdürmek niyetindeydiler. Fransa da Kafkas halklarına sempati duyduğunu ve ticari ilişkiler kurmayı arzuladığını ifade etmekten kaçınıyordu.

Bolşevik tehlikesine karşı, İtilâf Devletleri'nin Denikin'e yardım ve destek sağlamasına rağmen Denikin kuvvetlerinin, Bolşevikler karşısında başarısızlığı, onları telaşlandırdı. İngilizlere düşman olan Türklerle, Bolşevikleri birbirinden ayıran doğal bir engel oluşturan Kafkas Devletlerinin, Bolşeviklerin eline düşmemesi için desteklenmesi adına Azerbaycan ve Gürcistan'ın 10 Ocak 1920'de bağımsızlığını tanımak zorunda kaldılar ama Bolşeviklik gün geçtikçe ivme kazanmaktaydı¹⁶. Yine Bolşevik tehlikesine karşı İtilâf Devletleri üç Transkafkasya Cumhuriyeti olan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan arasındaki sorunların çözülmesinin gerektiğine inanıyorlardı. Sınır sorunlarının en önemlisi de Batum meselesiydi. İngilizler Batum'un, Bakû demiryolunun sonu ve petrol boru hattının Karadeniz'e çıkış noktası olması dolayısıyla limanın, güvenilir ellerde (Denikin'e vermeyi düşünüyorlardı) olmasını istedikleri gibi Ermenistan'a da Karadeniz'e çıkması için Batum limanının bu kısmını kullanma hakkının verilmesini arzuluyorlardı. Buna karşılık Gürcüler, Batum'un Denikin'e verilmesine karşı olmalarının yanında, Batum'daki İslam ahalinin, en büyük isteği, Batum'un Türkiye'ye bağlanmasıydı ve Türkiye de İngilizlere göre; gözlerini buraya dikmişti¹⁷

Kafkasya ile ilgili sınır sorunlarını görüşmek üzere 10 Şubat-10 Nisan 1920 tarihleri arasında Londra Konferansı toplandı. Üç Transkafkasya Cumhuriyeti'nin

¹⁵ Faik Ahmet Bey, İngilizlerin Kafkasya'daki bu siyasî manevralarının inceliklerini, siyasetlerinin arka plânını ortaya koymayı ihmal etmeyerek, bir başka makalesinde yukarıdaki bilgileri teyit eden tesbitlerini şöyle belirtmektedir:

“İngilizler Şarkta uğradıkları her mağlubiyet karşısında yalnız adımlarını değiştirmekle iktifa eylemiş, fakat istikamet hareketlerini değiştirmekle iktifa eylemiş, fakat istikamet hareketlerini maksat ve hedeften ayırmamışlardır. Tesadüf eyledikleri her zaruret ve müşkülât önünde eğilerek, sürünerek kurtulmak onların siyasetleri icabındandır”. Bkz. Faik Ahmed, *“Tereddüt Caiz mi?”*, **İstikbâl**, 14 Kanun Sani 1337/14 Ocak 1921, No: 206

¹⁶ S.Sürmeli, **Türk-Gürcü İlişkileri...**, s. 496

¹⁷ Taner Baytok, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970, s.105

temsilcileri Kafkasya'nın kaderinin belirlenmesi için Londra'ya gittiler. Konferansta öncelikle Ermenistan'ın Karadeniz'e çıkması meselesi ele alındı. Ermeni heyetinin bu konudaki düşüncelerine göre; Lazistan Sancağı da gelecekteki sınırlarına dahil olacaktı. Ancak Lazistan Sancağı üzerinde bilindiğı gibi Gürcü iddiaları söz konusuydu. 25 Şubat'ta Gürcü heyeti Lazistan ve Batum ile ilgili iddialarını 1919 yılında dile getirdikleri gibi bu iddialarında, ısrarcı tutumlarını konferansta tekrar ortaya koydular. Batum kıyı boyunca doğrudan devamı olan Lazistan Sancağı'nın, Gürcistan ile birleştirilmesinin tarihi ve etnografyanın delillerine uygunluğunu ileri sürerek istediler. Konferansta Lazların hiç de Gürcistan ile birleşmeyi kabul etmediklerinin, 1918'de Türklerin, Lazların yardımıyla Batum'u işgâl ettiklerinin söz konusu olması üzerine Gürcüler; O günkü şartlarda Türklerle Ruslar arasında süren mücadelede sadece Lazların olmadığını, Gürcistan Müslümanlarının da Türklere destek verdiklerini, fakat artık şartların değıştiğini, büyük devletlerin bağımsız Ermenistan'a karar verdiklerini ve bu eski vilâyetlerde Türklerin hâkimiyetlerini sağlayamayacağını belirlendiğı ortamda Lazların, bağımsız Gürcistan'a mı, yoksa Bağımsız Ermenistan'a mı verilmesinin doğru ve adil olacağını sordu, sonrasında Lazistan Sancağı ve Batum'un kendilerine verilmesi konusunda ısrar ettiler. Fakat Londra Konferansı'nda bu sorunlar çözümlenememiş, San Remo Konferansı'na sarkmıştı. 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan San Remo Konferansı'nda¹⁸ da sorunlar, özellikle Batum meselesi, Gürcü Temsilcilerinin bu meseledeki hassasiyetleri yüzünden uzlaşmaz tutumları nedeniyle çözümlenemedi. Bu sırada Bolşevikler 28 Nisan 1920' de Bakû'yu ele geçirdiler. Bakû'nun Bolşeviklerin eline geçmesiyle İngilizler'in, Batum'da kalma nedenleri ortadan kalkıyordu. Dahası Gürcüler de boş durmayarak, Batum'da İngilizlerin otoritesini sarsacak her türlü faaliyetten çekinmiyor, onların bir an önce Batum'u kendilerine terketmeleri için hiçbir entrikadan kaçınmıyorlardı¹⁹.

Bu gelişmeler olurken İngilizler, 28 Haziran 1920'de Gürcülerle; "Batum limanına serbest giriş ve çıkışı Gürcü demiryolu üzerinden bağımsız Ermenistan ve Azerbaycan Cumhuriyetlerine garanti etmesi ve bu Cumhuriyetlerin Batum Limanını kullanmalarını" kabul etmeleri gibi şartlarla anlaşma yaparak Gürcistan'a Batum'u devrettiler.

¹⁸ T. Baytok, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, s.105

¹⁹ S. Sürmeli, **Türk-Gürcü İlişkileri...**, s.545

Batum'un Gürcülerin eline geçmesinden üzüntü duyan ve bu durumun ortaya çıkmasına neden olan gelişmeleri yakından takip eden Faik Ahmet Bey, "*Gürcistan'ın Emelleri*" başlıklı makalesinde konuya genişçe yer vererek, Gürcülerin Batum'u İngilizlerden devralırken, propaganda silahından çok iyi yararlandıklarını, Batum Gürcülerini de bu vasıta ile avladıklarını, her türlü entrikalar çevirerek Batum'a yerleştiklerini şöyle yorumlamaktadır:

"İslam Gürcistan'ı muhtar ve mümtaz bir idare ile anavatana rabt edeceğiz dediler ve mebzul para ile itma eyledikleri eşhası vasıtasıyla efkârı zehirlemeye muvaffak oldular. Millet-i İslamiyenin tefrikasından bil istifade Batum'a kolaylıkla yerleştiler. İş buna muvaffak olmakdı. Bu muvaffakiyyetten sonra muhtariyet de, mümtaziyet de suya düşdi. Batum şimdi doğrudan doğruya Hristiyan Gürcü hükümetine bağlı bir idare altındadır."

Bu durumun İslam dünyasının ders alması gereken bir durum olduğunu, müslümanların birlik ve beraberlik içinde olmalarını, hristiyanların müslümanlara karşı düşüncelerini; "*Bu hal, İslamlar için pek mucib-i ibret bir şeydir. Dünyanın her tarafında Müslüman hakimiyetlerine nihayet verilmek istenildiği bir zamanda, hiçbir hristiyan hükümetinden dini ve milli taassup fevkinde bir muamele beklenemez. Ortadaki mücadelenin bir mahiyet-i diniyesi mevcuttur. Bunu Avrupa diplomatları lisan-ı hal ve kalleriyle göstermişlerdir. Onun için müslümanlar öyle her söze, her propagandaya kapılmamalıdır. Gözlerimiz önünde mücerreb şeyler, misaller dururken aldanırsak hamakatımızın cezasını çekeriz."* diye dile getirmekte ve o günkü mücadelede dinler arası mücadelenin de yer aldığını, özellikle Kafkasya'da ki müslümanlara seslenerek, uyanık olmalarını vurgulamaktadır²⁰.

Kafkasya'da bu olaylar olurken, Anadolu'da da önemli gelişmeler olmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçmesiyle başlayan Milli Mücadele, Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleriyle kuvvetlenmiş, Anadolu sesini İstanbul'a ve işgâlcî güçlere kararlı ve sert bir şekilde duyurmayı başarmıştı. 16 Mart 1920'de İstanbul'da açılan Mebusan Meclisi'nde Misak-ı Milli'nin kabul edilmesiyle²¹ İtilâf Devletleri, 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgâl etmişlerdir²². Bu durumda 27 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığındaki Heyet-i Temsiliye

²⁰ Faik Ahmed, "*Gürcistan'ın Emelleri*", *İstikbâl*, 4 Ağustos 1336/1920, s. 161

²¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I, Ankara, 1989, s. 49-50

²² Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, I, II, İstanbul, 1987, s. 333

Ankara'ya gitmiş ve 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni açmıştır²³. Büyük Millet Meclisi bir taraftan Kafkasya'daki gelişmeleri izlerken diğer taraftan da Sovyet Rusya ile temaslarını sürdürmekte, özellikle Gürcü işgaliyle birlikte Batum'da gelişmekte olan olayları takip etmekteydi. Batum'un Türkiye'ye iltihakından yana olan İslam Cemiyeti üyelerinin birçoğunu tutuklayan ve Batum ve çevresinde İslam ahaliye karşı mezalime girişen Gürcü Hükümeti'ni protesto eden Büyük Millet Meclisi Hükümetine 3. Fırka Kumandanlığı tarafından verilen bilgilerde; Batum'u İngilizlerden teslim alan Gürcülerin, halkın oyunu kazanmak için propaganda sahasını Lazistan'a kadar genişlettikleri, yaptıkları propagandalarda, Türkiye'nin ne Batum, ne de Doğu Karadeniz konusunda herhangi bir harekete girişecek kudret ve kuvvetinin olmadığını, bu durumda Batum ve Lazistan'ın Ermenistan'a ilhak edilmemesi için bütün bu bölge halkının Gürcü hükümeti etrafında toplanmasının gerekliliğini telkin ederek, İslam Gürcülerinden başka Lazistan yerlilerinden de taraftar bulmaya çalıştıklarını ve bu taraftarlar aracılığı ile de gazete çıkarmaya çalıştıklarını, gazetede; Lazların, Gürcülerle ırkdaş olduğunu ve Lazistan'ı Ermenilerin almaması için Gürcülerle temasa geçilmesinden başka çarenin olmadığı ileri sürülerek, yerli halkın Lazistan'ın Gürcistan'a ilhakı arzularını uyandırmaya çalışılmaktadır.

Gerek Gürcülerin işgal ettikleri yerlerde mezalim yapmaları, gerekse Batum ve Lazistan konusunda propagandalara girişmeleri üzerine BMM, Gürcü Hükümeti'nin bu davranışlarını protesto ederken, 1919 yılı başlarından beri Gürcülerin, Batum üzerindeki emellerinden başka Lazistan üzerinde de bir takım emelleri olduğu ve bunu yukarıda da görüldüğü üzere açığa vurmaktan çekinmediklerini aldığı haberlerden anlayan Faik Ahmet Bey'in de sabrı taşmış ve Gürcülerin Lazistan üzerindeki faaliyetlerini sert bir dille eleştirmiştir. O'na göre; Sovyet Rusya hükümetinin Hariciye Komiseri Çiçerin'in, BMM hükümetiyle yaptığı siyasi görüşmelerde "*Türklerin gayr-ı meskûn veya pek az meskûn bulunduğu yerlerde olduğu gibi Elviye-i Selâse ile Lazistan'da da ara-yı umumiye müracaat edilmesine*" dair bir kayıt vardı ve BMM hükümeti Türklüğün toprak bütünlüğünü ve milli birliğini temin eden diğer bütün teklifler meyanında bunları da esas itibariyle kabul etmişti. Bu durumu Gürcü Hükümeti kendi istilâ ve genişleme emelleri için iyi bir fırsat bildi ve değerlendirmeye çalıştı²⁴.

²³ Ali Fuat Türk geldi, **Görüp İştiklerim**, Ankara, 1987, s.262

²⁴ Faik Ahmed, "*Gürcistan'ın Emelleri*", **İstikbâl**, 4 Ağustos 1336/1920, No: 161

Faik Ahmet Bey, yazısının devamında Gürcülerin akılsızca bir siyaset izlediklerini gülünç bularak ve biraz da küçümseyerek; “*Gürcüler henüz siyasi istiklâl ve mevcudiyetinin emniyet ve istikrar şeraitini istihsal etmeden mevcudiyetini tehlikeye ilka edecek ve kendisine yeni düşmanlar hazırlayacak surette serseriyane bir siyaset yolu takibine temayül gösterdi. Ve bu temayülünü de icrasına başladığı propagandalarla açık bir surette de göstermiş oldu*” diye yazarak, Gürcülerin bu tutumunun devam etmesi halinde aslında kendilerine karşı samimi ve iyi niyet besleyen Türklerin düşmanlığını kazanacaklarını belirtmektedir²⁵.

Makalesinde Gürcülerin Lazistan ve Lazlar hakkındaki düşüncelerinin hiçbir gerçeği yansıtmadığını, Elviye-i Selâse ve Lazistan’da halk oylaması yapılması konusunda Sovyet Rusya ile BMM’nin anlaşmalarının söz konusu olmadığını, Gürcülerin buna güvenmemelerini kesin bir dille açıklamaktadır. Çünkü Lazlar esas itibariyle, Türklerden ayrı bir ırk olmadığı gibi; bu iki millet hissî, dinî ve terbiyevî bağlarla birbirine bağlıdırlar ve yapılacak bir oylamada, Lazların Türk yönetimini seçeceği aşikârdır. Böyle bir sonuçtan şüphesi olmayan BMM, Sovyet Rusya’nın “*arayı umumiye*” ye gidilmesi teklifini kabul etmekte bir sakınca görmez, sözlerini ısrarla tekrarlayan Faik Ahmet Bey’e göre; Gürcülerin Sovyet Rusya’nın teklifinden ümitlenerek faaliyete geçmeleri boşunadır. Çünkü Lazlar ile Türkler arasındaki bağlar yukarıda da bahsedildiği üzere çok kuvvetli ve esaslıdır. Gürcistan’ın bu bağları zayıflatmayı düşünmesi gülünç olur. Zira dediği gibi; “*hissiyat-ı ırkıyye ve müştereke kolaylıkla yıkılamaz.*” Gürcülerin bel bağladığı şey; Batum’da kullandıkları propaganda silahının kendilerine muvaffakiyet temin etmesidir²⁶.

Faik Ahmet Bey, her ne kadar da bu propagandaların Lazistan’da etkili olamayacağından eminse de Gürcülerin, Batum’u ele geçirmelerinden dolayı endişelidir de ve bu endişesini de ifade etmekten çekinmemektedir. Çünkü Gürcülerin Lazistan’ı elde etmek için Batum’da gösterecekleri, bu yeni amacı (Lazistan Sancağı) için sarfedeceğini ve para ile tutup kullanacağı insanların propagandalarından yararlanmaya kalkışacağı şüphesizdir. Lazistan Sancağı konusunda bir diğer endişesi de Lazistan’ın yoksulluk içinde olmasıdır. Dolayısıyla her şeye rağmen yine de tedbirli olunmalı, meseleye ilgisiz kalınmamalıdır.

²⁵ F. Ahmed, “*Gürcistan’ın Emelleri*”, **İstikbâl**, 4 Ağustos 1336/1920, No: 161

²⁶ F. Ahmed, “*Gürcistan’ın Emelleri*”, **İstikbâl**, 4 Ağustos 1336/1920, No: 161

Milli Mücadele boyunca kalemiyle kurtuluş mücadelesine katılan Faik Ahmet Bey, ülkenin ve milletin sorunlarına duyarlı olduğu gibi, Kafkasya'daki gelişmelere de o denli duyarlı bir şekilde eğilerek, yakın senelere ait elim derslerden edindiği tecrübelerle BMM Hükümeti'ne, Eviye-i Selâse halkına ve bilhassa Lazistan aydınlarına birçok görevler yüklemekte, Gürcü propagandalarının etkisiz hale getirilmesi, bunun için ilgililerin azami gayret sarfetmesi konusunda uyarmaktadır. Bu konuda yapılması gerekenler için zaman kaybedilmemesi ve faaliyetlerin vilayet merkezinden yürütülmesinin doğru olacağıdır. Özellikle Lazistan Sancağı'nın her bakımdan maddi imkansızlıklar içinde olduğu gerçeğini göz önüne alarak, bu meseleyle sancak olarak tek başına uğraşamayacağımı, merkeze bağlı hareket etmesinin isabetli olacağımı ve bu durumda vilayet merkezine çok işin düştüğünü ileri sürerek, bölgedeki ileri gelenlere, yetkililere, aydınlara yol göstermekte ve yönlendirmektedir²⁷.

1920 yılının en kritik devrelerini içine alan Temmuz-Ağustos ve Eylül aylarıyla, aynı yılın sonlarında o günlerin önemli olaylarından biri de Faik Ahmet Bey'in deyiimiyle İnkılâpçı Rusya ile İstiklâlperver Türkiye arasında meydana gelen siyasi dostluk ve yakınlaşmadır. Emperyalizme karşı iki müttefik devlet olma şartları, adı geçen devrede gerçekteştiği için bu dönemin şartlarına değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda 1920 yılı ortalarında Faik Ahmet Bey'e göre; Türkiye'nin durumu çok kötüdür. Sevr Antlaşması'nın kararları San Remo'da alınmış ve İstanbul Hükümeti'nin topladığı Saltanat Şurası sonucunda kararların kabul edileceği anlaşılmıştı. Antlaşmanın kabul edilmesinde etken olan Yunan ileri hareketinin başlaması, durumu daha da nazikleştiriyordu.

Ülkenin içine düştüğü vaziyeti yakından takip eden Faik Ahmet Bey, son derece endişeli ve sıkıntılıdır. Bu belirsizlik, çaresizlik ve ümitsizlikler içinde olmasına rağmen yine de her tedbire başvurulmasından yanadır. Dolayısıyla millete, özellikle BMM Hükümeti'ne seslenmek ihtiyacını duymaktadır. Bu seslenişte ülkenin çok kritik dönemi yaşadığını, böyle zamanlarda hükümetin iç ve dış politikada akıllı, mantıklı, becerikli, şuurlu ve uyanık bir siyaset izlemesi gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır. Ona göre; zaman çok kıymetlidir. Faydasız işlerle geçirilecek vakit yoktur. Öyleyse yapılacak işlerde sonuç iyi hesaplanmalı, fayda ve zararlar göz önünde tutularak iyice ölçülüp biçilmelidir. Hele hele, kaş yapayım derken göz çıkarmamağa çok dikkat edilmelidir.

²⁷ F. Ahmed, "Gürcistan'ın Emelleri", **İstikbâl**, 4 Ağustos 1336/1920, No: 161

Bu da ancak başta BMM Hükümeti olmak üzere milletin üzerine aldığı sorumluluğu ülke adına en akıllıca yerine getirmesiyle olacaktır²⁸.

Faik Ahmet Bey'in dış politikada izlenmesi gereken bu tespitleriyle, BMM'nin dış politika anlayışı örtüşmektedir. Çünkü BMM, Bolşevik Rusya ile ilk resmi temasını 26 Nisan 1920'de gönderdiği bir telgrafla başlatmıştı. Telgrafın cevabını beklemeden ikinci bir teşebbüse geçerek, Bolşeviklerle anlaşma yapmak için Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet gönderdi. Bu arada 1920 başlarında Rusya'dan yardım sağlamak amacıyla Halil (Kut) Paşa, 16 Mayıs 1920'de Moskova'ya gönderildi ve bir miktar yardım sağlandı.

BMM'nin, kendi dış politika anlayışı ile uygun olan bu faaliyetlerinden memnun olan Faik Ahmet Bey, Meclisi destekleyici yazılarında hükümetin, o tarihte özellikle Doğu'da şekillendirmeye çalıştığı dış politika ilkelerini ve bu doğrultudaki diplomasi girişimlerini son derece akıllıca ve yerinde bir hareket olarak görmekte ve aynı zamanda Ankara-Moskova yakınlaşmasının bütün safhalarını büyük bir titizlikle takip ederken, her zaman değer verdiği ve dış siyaset anlayışının dayanaklarından biri saydığı bu dostluk girişimlerini makalesinde; asırlardan beri birbirine karşı, düşmanca hislerin etkisinde kalarak, olumsuz bir siyaset izleyen doğulu iki komşu milletin birbirlerine yanaşması, gerçek anlamda bir münasebet kurmaya eğilim göstermesi, Doğu'nun ananevi vaziyetinde derin bir değişikliğe işaret olduğunu çok açık, kesin ve dostça belirtmektedir²⁹.

Faik Ahmet Bey, tüm Avrupa'yı göz önünde bulundurarak, Türk-Rus yakınlaşmasına dikkat çekmekte ve Türk-Rus ilişkilerine tarihi açıdan bakarken, Çarlık idaresini eleştiri yağmuruna tutmaktadır. Eleştirilerinde; 1920 yılına kadar bu iki millet, eski idarelerin siyasi ananelerine bağlı kalarak ve sırf tarihten gelen bir kinle birbirlerini düşman görüyorlardı³⁰. Oysa aralarında ortak menfaatlerin bulunduğunu ve bu menfaatlere zarar verecek bir siyasetin izlenmesinin bu iki millete zarardan başka bir şey vermediğini düşünmüyorlardı. Gerçi bunları o zamanlar düşünmek mümkün değildi.

²⁸ F. Ahmed, "Basiret ve Kıyasat", *İstikbâl*, 8 Ağustos 1336/1920, No: 162

²⁹ F. Ahmed, "Teşrih-i Davâ", *İstikbâl*, 19 Eylül 1336/1920, No: 173

³⁰ Faik Ahmet Bey'in bu tarihi tesbitine Şevket Süreyya Aydemir'in eserinde de rastlanmaktadır. Eserde; Türklerle Ruslar arasında iki yüz yıl süren savaşlar ve bu savaşlar esnasında ardi arası kesilmeyen çekişmeler, çatışmalar olmuştur. Bu sebeple Türklerde Rus düşmanlığı adeta bir iman, gelenek haline gelmişti. Daha doğrusu yalnız Osmanlı Türkleri için değil, Altınordu Devleti'nin çöküşünden beri bütün Türk âlemi ve Türk tarihi için Rusya, en büyük tehlike sayılmıştır. (Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, II, İstanbul, 1977, s.399)

Çünkü ortada bir çarlık idare ve siyaseti vardı. Çar idaresinin en büyük özelliği; halk düşmanlığı ve siyasetinin hedefi de Türkiye'nin imhası idi. Çarlık Rusya'nın Türkiye ve Türkler hakkındaki bu düşünceleri değişmeyen bir kanaatti. Bu değişmeyen kanaat, Türkleri asırlarca taciz etmiş ve zararlı müdahaleleriyle gelişmelerine engel olmuş, kendileri de o nisbette zarar görmüştü. İki büyük milletin, Avrupa'nın aç gözlü devletlerinin hücum ve istilalarına maruz kalacak hale gelmesine, kuvvet ve kudretten düşmesine, böylece de Avrupa'yı ümitlendirmesine hep o uzun ve başkalarının hesabına faydalar sağlayan kanaat ve kanaatten doğan mücadeleler sebep olmuştu³¹.

1830'dan 1905'e kadar Rus Çarı II. Nikola, karşısında rakip devlet olarak İngiltere'yi görüyordu³². Bu rekabet, 1905'de sona erince³³, iki devlet birbirine dost olmuştu. Alman tehlikesi Rusya ile İngiltere'yi birbirine yaklaştırmıştı. İngiltere, Japonya ile yaptığı ittifakla Rusya'ya doğuda darbe indirmiş ve Moskof'tan korkusu azalmış, dahası, Almanya'ya karşı eski rakibi ile birleşmek zorunda kalmıştı. Anlaşıldığı üzere İngiltere, Çarlığın dostluğunu kazanmak için, Türkiye'yi terk ve feda etmişti. Böylece İngiltere-Rusya yakınlaşması İngiltere'yi Türklerden uzaklaştırmıştı³⁴.

Türk-Rus yakınlaşmasının o günlerin şartlarında ısrarla taraftarı olduğu anlaşılan Faik Ahmet Bey, yazılarında; Türklerle Rusların menfaatleri gereği ortak noktalarda birleşmelerinin nedenlerini ayrıntılarıyla vermeye çalışırken, bu yakınlaşmayı son derece önemsedığı ortadadır. İki milletin birbirlerine karşı düşmanlıklarını, Çar idaresinin kötü siyasetine bağlamakta, Rus istilalarının, Çarlığın genişleme emellerinin Türkleri Ruslardan uzaklaştırdığını öyle ki "Moskof düşmanlığının, milli vicdanın bir akidesi" haline geldiğini, Çarlığın yıkılmasıyla, o siyasetin yaşattığı fikirlerin, husumetlerin, yanlış anlamaların birlikte yıkıldığını tekrarlamaktadır.

Faik Ahmet'e göre; artık iki milletin dost olmamasına ciddi bir sebep kalmamıştı. Aksine İngilizlerin Kafkasya'yı işgâle kalkışmaları, hatta bazı yerleri ellerine

³¹ Faik Ahmed, "Teşrih-i Dava", **İstikbâl**, 19 Eylül 1336/1920, No: 173

³² 1833'de Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması'ndan sonra İngiltere'nin Rusya ve Osmanlı Devleti'ne karşı tavrı değişmiştir. Zira, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde nüfuz kazanması ve İstanbul ile boğazlarda hâkim olması ile İngiltere'nin emniyeti ve bilhassa "Hindistan Yolu'nun" tehlikeye düşmesine sebep oluyordu. (A.N. Kurat, **Türkiye ve Rusya**, s.64)

³³ 1905'in Ocak ayında Petersburg'da bir ayaklanma oldu. Çar II. Nikola ayaklanmayı bastırmakla beraber halka bazı hürriyetler verdi ve Rus Meclisi açmayı zorunlu gördü. 8 Mart 1917'de Rusya'da ihtilâl oldu. Çar II. Nikola tahttan çekildi. Çarlık Rejimi yıkıldı. (Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Ankara, 1992, s.133)

³⁴ Faik Ahmet, "Teşrih-i Dava", **İstikbâl**, 19 Eylül 1336/1920, No: 173

geçirmeleri ise birbirlerine yakınlık göstermeye başlayan Türklerle, Rusları birbirlerine daha çok yaklaştırmış ve aynı tehlike karşısında olmaları iki milleti siyaseten birleşmek zorunda bırakmıştı. Çünkü ortak menfaatler, ortak tehlikeler milletleri bir araya getirmektedir. İşte Türk-Rus yakınlaşması da bu müşterek tehlikeden doğmuştur³⁵.

Faik Ahmet Bey, yakınlaşmanın ayrıntılarına devam ederken; meseleyi Türkler ve Ruslar açısından da ayrı ayrı ele almaktadır. Buna göre; Türk toprakları İtilâf Devletleri tarafından işgâl edilmişti. Bu bakımdan BMM'nin Avrupa'dan yardım alması söz konusu olmadığı gibi, onlarla savaş halindeydi. Bu durumda BMM'nin, Bolşevik Rusya ile anlaşmasından başka bir seçenek görünmüyordu. Ancak Faik Ahmet Bey, önemli bir noktaya değinmekten de kendisini alamamaktadır. Şöyle ki; şayet bir yardım söz konusu olacaksa milli bağımsızlık ilkelerinin dışına kesinlikle çıkılmamalıdır. Bolşevik Rusya ile emperyalizme karşı işbirliğinin yapılmasının savunuculuğunu yapmaya devam eden Faik Ahmet Bey'e göre; Türkiye o tarihlerde büyük tehlike ile karşı karşıyadır ve yalnızdır. Türklerin tek başına bir siyaset izlemeleri mümkün değildir. O halde İngiliz- Rus çatışmasında yani Galip ve mağlûp iki devletin yan yana yürümesi söz konusu olamayacağından, Türklerin Rusların yanında yer almaması için bir sebep kalmıyordu, hatta Türkler buna mecburdurlar. Rusya da aynı durumdadır. Ancak Türklerden yardım görebileceği için Türklerle siyaseten yakınlaşması en doğrusudur. Bundan başka Rusya için en önemli meselelerden biri de bütün Doğu'nun ve İslam âleminin takdirini kazanmaktır³⁶. Şark rekabetinden başarılı olarak çıkması, ancak Türklerle kuracağı dostluk sayesinde olacaktır³⁷. Bu yüzden Rusların, Türklerle siyaseten anlaşmaları gereklidir. Dahası Bolşevizm hareketinin sağlam temellere oturması için, Rusya'nın hariçten desteğe ihtiyacı vardır. Rusya yalnız kendi sınırları içerisinde Bolşevizmi besleyemez. Bolşevizme karşı olan İtilâf Devletleri'nin

³⁵ Faik Ahmed, “*Türk Rus Mukareneti*”, **İstikbâl**, 1 Eylül 1336/1920, No:168

³⁶ Faik Ahmet Bey'e göre; Doğudaki Müslümanların kaderi, Türklerin kaderiyle doğrudan alâkalıdır. İslam'ın kurtuluşunu Anadolu Hareketinin başarısında gören Müslüman alemi, bu nedenle Türklerle saldıran milletlere iyi gözle bakmamaktadırlar. Faik Ahmed, “*Şarkın Faik Avaziyeti ve Avrupa*”, **İstikbâl 31 Teşrin-i Evvel 1336/31 Ekim 1920, No: 185**

³⁷ Ermeni harekâtı esnasında Tiflis Elçiliği'ne atanan Kazım (Dirik) Bey ile Sovyet Hükümeti Elçisi Şeynman'ın 14 Kasım'da yaptığı görüşmede, Şeynman; “*Biz Bolşevikler, Türk nasyonalistleri Şarkı kurtarmak için müşterek bir siyaset takip ediyoruz ve bu esasa sadık kalmak ve emniyetli bir taraflık görmek ve bir damla kan akıtmamak istiyoruz. İngiliz, Fransız emperyalistlerinin yaptıkları gibi yapmak istemiyoruz.*” demektedir. (**Askeri Tarih Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı (ATASE)**, A, K. 849, D.2, F.32, 32-1)

baskısından kurtulmak için, Anadolu Hükümeti'nin desteğine ihtiyacı vardır. Bir an evvel BMM ile temas etmek zorundadır³⁸.

Faik Ahmet Bey, Türk-Rus yakınlaşmasında başlıca nedenler içinde bir diğerk neden olarak da Avrupa'daki gelişmeler olduğunu, bu konuda özellikle İngiltere'nin başı çektiğı bilinciyle imalı satırları içeren makalesinde; yine bu gelişmelerin tablosunu çizerek Birinci Dünya Savaş'ı sonrasında İngiltere'nin, Dünya'ya hakim duruma geldiğini, en büyük rakibi olan Almanya'yı yendikten sonra, Çarlık Rusyası'nın çöküşünü görmekten memnun olduğunu belirtmektedir. Çünkü İngiltere'nin artık Doğu'da kendisiyle rekabet edecek düşmanı kalmıyor, Faik Ahmet Bey'in dediğı gibi "Şark'ın yegâne varisi" oluyordu. Bu durumdan İngiliz diplomatları ustaca yararlanmışlar ve bir taraftan Sevr Antlaşması'nı kendi arzularına göre düzenlettirerek, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine kavuşmaya çalışmışlardı³⁹, diğerk taraftan bahsedildiğı üzere artık İngiltere'nin karşısında ne Almanya, ne de Rusya vardır. Fransa ve İtalya ise İngiliz siyasetine göz yummaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Fakat Bolşevik Rusya'nın dirilmeye başlaması, yine Faik Ahmet Bey'in ifadesiyle, işin rengine su karıştırmış ve İngiltere'yi hırçınlaştırmıştı. Açıkçası Bolşevik Rusya'nın Almanya'ya öte yandan Doğu'daki milletlere, bilhassa Türklere yakınlık göstermesi ve Avrupa'nın maddi ve manevi yardımını gören Lehistan'ı yenilgiye uğratıp, anlaşma imzalaması, İngiltere'yi ciddi şekilde endişelendirmişti⁴⁰. Bütün bu oluşumların yanı sıra Bolşevik Rusya'nın İnkılâp ruhuyla ortaya çıkması, Avrupa'nın emperyalist siyasetinden memnun olmayan milletlere, özellikle Doğu'lu milletlere ve bütün Müslümanlara kurtuluşu vadediyordu. Şartlar elbette ki İngiltere'yi kuşkulandıracak, hatta endişelendirecek mahiyette idi. Çünkü Bolşevik Rusya'nın muzaffer olması, İngiltere'nin Doğu'daki üstünlüğünün sonu olacaktı. Bütün bu gelişmeler Avrupa'nın

³⁸ Faik Ahmet Bey'in bu konudaki düşüncelerine Diğerk kaynaklarda da rastlamaktayız. Yusuf Kemal Tengirşek konu ile ilgili görüşlerini belirtirken; "*Türkiye Büyük Millet Meclisi milletvekilleri de aynı kanaati taşımaktaydı. Milli Mücadele'ye başlıyorduk. Karşımızda başlıca hasım İngilizlerdi. Böyle bir durumda Rusya'nın bize-hele o sıralarda-düşmanlık etmeyeceğini umuyordum. Tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu için İngiltere ve Rusya rekabeti bunu gösteriyordu.*" demektedir. (Yusuf Kemal Tengirşek, **Vatan Hizmetinde**, Ankara, 1981, s. 141)

³⁹ İngiltere uğrunda asırlarca mücadele verdiğı "*Doğu'yu tamamen İngiliz Malikhanesi haline getirmek*" davasını Sevres Antlaşması ile kazanmıştır. Bkz. Faik Ahmed, "*Şark'ın Vaziyeti ve Avrupa*", **İstikbâl**, 31 Teşrin-i Evvel 1336/31 Ekim 1920, No: 185

⁴⁰ Faik Ahmet Bey'in kişisel görüşü olan bu değerlendirmelerinin doğruluğı Talat Bey'in, Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiğı 15 Ekim 1920 günlü raporu kanıtlamaktadır. Raporda; Bolşeviklerin Lehistan ile barış yapmalarının, İngilizlerin Bolşeviklere karşı endişelerinin arttığını belirtmektedir. (ATASE A, K. 588, D. 36, F.32-7, 32-8, 32-9, 32-10, 32-11, 32-12, 32-13, 32-14, 32-15, 32-16)

galipler lehine kurulan dengesini sarsmaya başladığı gibi İngiltere'nin de hesabına uymuyordu. Dolayısıyla Bolşevik Rusya'nın gelişmesine engel olmak, Çarlık memurlarının elinde köçek bir Rusya'nın oluşumunu hazırlamak için var kuvvetiyle çalışması gerekiyordu (İngiltere bu yüzden Denikin ordularına destek vermiştir.)

BMM'nin, Sovyet Rusya'ya yaptığı işbirliği teklifine verilen cevap ideolojik mahiyetli olduğundan ve Ermeniler lehine toprak talebi ihtiva ettiğinden, Türk-Sovyet ilişkileri önceleri askıda kalmıştır⁴¹.

Bu arada Ermeniler'in Doğu'da Müslümanlara karşı her geçen gün zulmünü arttırması üzerine⁴² BMM, 20 Eylül'de Ermeniler üzerine taarruz kararı almış, fakat bu tarihi beklemeye gerek kalmadan Ermeniler, Türk topraklarına girmişlerdir. Böylece Türk kuvvetleri de sınırı geçerek, 29 Eylül'de Sarıkamış'ı, 30 Eylül'de de Merdenek'i işgâl etmişlerdir⁴³.

Bu gelişmeler olurken Ermeniler uzak ve yakın devletlerden yardım elde etmek için, bir taraftan İtilâf Devletleri'nden silah ve mühimmat, diğer taraftan da Gürcülerden destek sağlamaya çalışmışlardır. Ermenilerin bu tutumunu değerlendiren Faik Ahmet Bey, Ermeniler'in yardım ve destek arayışı içine girmelerinin boşuna olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü Ermeniler, İtilâf Devletleri'nden sadece para ve mühimmat yardımı isteyebilirler. Zira İtilâf Devletleri'nin asker göndermeleri mümkün değildir. Ayrıca Avrupa'da artık savaşa taraftar millet, hatta bir kişi dahi kalmamıştır. Buna bağlı olarak Ermeni davasını hararetle savunan Avrupalı'nın birdenbire tavrını değiştirmesi de Ermenilere yardım edecek güçlerinin bulunmamasından ileri gelmektedir. Faik Ahmet Bey, esasen Ermenilerin, bütün bunların farkında olduğu ve Avrupa'dan bulamadığı desteğin bir sonucu olarak Gürcistan'ın maddi ve manevi yardımını sağlamak, dostluğunu kazanmak gayret ve sevdasına düştüğü şeklinde konuya daha da açıklık getirmektedir⁴⁴.

⁴¹ Çiğerin'in verdiği cevapta Kürdistan, Lazistan, Batum ve Doğu Trakya'da "Referandum" yapılmasına, Ermenistan ve İran ile Türkiye arasında çizilecek yeni sınırlara dair teklifler vardır. Bu üzerinde önemle durulması lazım gelen bir durumdur. Diğer taraftan o tarihlerde Anadolu'da yer yer ayaklanmalar olmuş ve bunların bazıları tehlikeli bir hal almıştı. Yunanlıların taarruza geçeceklerinden de şüpheleniliyordu. İngilizler ise Kafkasya'daki kuvvetlerini geri çekme kararı almış olmalarına rağmen henüz bu kararlarını uygulamamışlardı. Bütün bu sebeplerden dolayı Ermenistan seferi ertelenmiştir. (**Türk İstiklâl Harbi, III, Doğu Cephesi**, s. 191; M.T. Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, I, Ankara, 1965, s.353)

⁴² Y.Atila Şehirli, "Bağımsız Ermeni Devleti'nin Kuruluş Çabaları ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler", **Türk Dünyası Araştırmaları, Ermeni Meselesi Özel Sayısı**, S.131, Nisan 2001, s.11

⁴³ Veysel Ünüvar, **Kurtuluş Savaşı'nda Bolşeviklerle Sekiz Ay**, İstanbul, 1997, s.33

⁴⁴ Faik Ahmed, "Nasıl Çalışıyorlar", **İstikbâl**, 30 Teşrin-i Evvel 1336/30 Ekim 1920, No: 182

Ermeniler, Gürcülerden destek talebinde bulunurlarken bir yandan da; Gürcülerle Ermenilerin ilişkilerinin yolunda olduğunu, Gürcülerin gerek Batum'da, gerekse Tiflis'te Ermeni ordusu için gönüllü yazdıklarını, Gürcü hükümetinin Ermenilere dost olduğunu, şimdilik bir hareketi tercih etmeyip, Gürcistan'ın, Ermenistan'ın varlığının tehlikeye düşmesi ve kendileri de bir tehditle karşı karşıya kaldıklarında harekete geçeceklerini, Ermenilerle Gürcülerin bir ittifak yapmak üzere görüşmelerde bulduklarını Ermeni gazetelerinde yayınlarak propaganda yapmaları⁴⁵ nedeniyle, Faik Ahmet Bey, her iki tarafın ulusal çıkarlarını göz önünde bulundurarak, meseleye sağduyulu yaklaşmakta, Gürcülerin, Türkiye'den yana endişe ve korkuya kapılmalarının nedenleri üzerinde durarak açıklık getirmeye çalışmaktadır. O'na göre; Ermenilerin Türklere zulmetmeleri üzerine, Türklerin Kafkasya'da başlayan saldırıları, Gürcüleri gözle görülür bir şekilde nazik duruma getirmiş ve Gürcistan'ın milli ve siyasi varlığını etkileyecek olan Gürcü ileri gelenlerinin beceriklilik ve uyanıklığına bağlı zor bir imtihan devresine sokmuştur. Öyle ki Bir tarafta Ermenilerin ve Ermenilik davasını müdafaa edenlerin, Gürcüleri Ermeni varlığının müdafaası için işbirliğine davetleri, Türklere karşı savaşa teşvikleri, diğer taraftan İngilizlerin kışkırtmaları⁴⁶ karşısında kalan Gürcüler, Ermenistan'dan sonra Gürcistan'ın saldırıya uğrayacağından korkmuşlar ve önceleri Ermenilerin bu olumsuz propagandalarından etkilenerek, Türklerin maksat ve emelleri hakkında yanlış düşüncelere kapılmışlardır⁴⁷.

Esasen, Gürcistan'da nüfusun çoğunluğunun Müslümanlardan oluştuğunu dikkate aldığından ve bu nedenle de Gürcülerin kendi çıkarlarının Türklerle bir anlaşmaya varılmasının gerektirdiğini düşünen Faik Ahmet Bey, Gürcülerin Ermeni propagandalarına kanarak yanlış bir şey yapmayacaklarından ümitli olup, bu yanlış anlamaların önüne geçmek için Gürcüler açısından tek doğru yolun "tarafsızlık" olacağını ısrarla vurgulayan yazısında şöyle belirtmektedir:

"Gürcü millet ve hükümetinin herhalde Ermeni tezvirat ve propagandasına iltifat göstermeyeceğinden ve Ermenileri, Türklere aid topraklara göz dikmekten ve Türk

⁴⁵ S. Sürmeli, **Türk -Gürcü İlişkileri...**, s. 572

⁴⁶ Tiflis'teki İngiliz Temsilcisi'nin 13 Ekim'de Lord Curzon'a gönderdiği telgrafta; Gürcü hükümetinin Ermenistan'a her türlü yardımı yapacağı bildirilmektedir. (S. Sürmeli, **Türk-Gürcü İlişkileri...**, s. 573)

⁴⁷ BMM'nin, Gürcistan'a karşı uyguladığı siyasetin temel gayesi şunlardır: Batum'u almak, sınır sorununu çözüme bağlamak, Türk-Ermeni çatışmasında Gürcistan'ın tarafsızlığını sağlamak, Sovyet Rusya'nın Anadolu'ya sızmasını önlemek amacıyla Gürcistan'ı tampon bir bölge haline getirmek. (Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı**, II, s. 60)

hududlarına tecavüz fikri beslemekten men'e matuf olan harekât-ı hayırada tam bir bitarflık muhafaza edeceğinden pek ziyade ümid var bulunuruz. Çünkü pekâlâ takdir edilebilir ki Gürcülerin menfaatleri de buna amirdir”⁴⁸.

Faik Ahmet Bey'in, Gürcülerin Türklere karşı duydukları endişe ve korkularını giderme, güven verme, ayrıca iki tarafın hakiki menfaatlerini yok edecek bir durumun ortaya çıkması ihtimalini ortadan kaldırma düşüncesi içinde, Türkiye'nin problemlerinin çözümünde oluşturduğu barışçı dış politika anlayışını, hukuksal açıdan analiz ettiğini ve barış politikasının güvenlik kavramı ile iç içe olduğunu anlattığımız yazısında; Türklerin iyi niyetlerinin göstergesi olarak Ermenilerle ilişkiler esnasında defalarca barış teklifinde bulduklarını örnek vererek; *“Bizce bu nokta bilhassa şayan-ı kayıttır ve anlaşılmalıdır ki Anadolu hükümetinin hiç bir millet hakkında kirli emelleri mevcud değildir. Hakkımıza ve milli hudutlarımıza tecavüz edilmedikçe milletlerle hakiki bir müsalemet ve hürmet-i mütakabile esaslarına müstenid münasebetperverdesine taraftar olduğumuz cihetle bu şerait dahilinde bir hükümetle bilhassa komşu hükümetlerle iyi geçinmek, devamlı sulh münasebetleri tesis ederek lüzumsuz yere kuvve-i milliyemizi zayıflatmamak milletimizin senelerden hatta asırlardan beri devam edegelen mücadelelerde hayat ve hürriyetimize, hukuk-ı istiklâlimize hürmet ve riayet hisperverde edenlere karşı aynı his ile mukabele eylemeyi bir vecibe-yi milliyye ve insaniyye sayarız.”* diye beyan eden Faik Ahmet Bey'in, diplomasinin bir uzlaşma sanatı olduğu bilincinde olmasıdır ve bu bilinçle diplomasinin, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı çıkarlarını uzlaştırmak ve her iki tarafın yararına çözümler bulmak amacıyla baş vurdukları bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır. Ortaya koyduğu bu yöntemin temel özelliği ise; karşı tarafı, ya da tarafları inandırabilmektir⁴⁹.

Bu arada Milli Mücadele'nin de amacını belirtmekten geri durmamış, bu mücadelenin iç ve dış politika hedeflerini açıklayarak; Türklerin isteğinin milli emellerinin, meşru haklarının kabul edilmesinden başka bir şey olmadığı, bunu onaylayanlarla dost, onaylamayanlarla da düşmanca yaşamının tabii olduğunu, Türkiye'nin yaşama hakkını savunmaktan başka bir amacının olmadığını açıklayan sözlerine şunları eklemektedir:

⁴⁸ F. Ahmed, “Nasıl Çalışıyorlar”, *İstikbâl*, 30 Teşrin-i Evvel/1920, No: 182

⁴⁹ F. Ahmed, “Nasıl Çalışıyorlar”, *İstikbâl*, 30 Teşrin-i Evvel 1336/1920, No: 182

“Hiçbir millete müdafaa-i meşruane vaziyetinde bırakılmadıkça nazar-ı husumet ve istilâ ile bakmayı dini ve milli şiarımızla kabil-i telif bulmayız. Açıkçası düşmanlığımız ancak düşmanlığını gördüğümüz hükümetlere müteveccihdir”⁵⁰.

1920 yılının Kasım ayına gelindiğinde Gürcülerin Türklere karşı tutumu değişmiştir. BMM, Ermeni harekâtı sırasında Gürcü tarafsızlığını sağlamak ve Gürcülerle dostça ilişkiler kurmak için büyük bir çaba sarfetmiştir. 20 Ekim’de Gürcü hükümeti Ankara’ya gönderdiği bir telgrafta; Ardahan ve Batum’u kapsadığı öne sürülen Gürcü sınırının aşılmasını istemesi ve ertesi gün BMM’nin bu güvenceyi vermesi üzerine, Meclis’in, Tiflis’e diplomatik bir delege gönderme önerisi hemen kabul edilmiş, bunun ardından bir Türk diplomatik kurulu Albay Kâzım (Dirik) Bey başkanlığında Tiflis’e gitmiştir⁵¹.

İki hükümetin birbirlerine karşı olumlu bir tavır sergilemesinden büyük bir memnuniyet duyan Faik Ahmet Bey, Gürcü hükümetinin menfaat ve siyaset düsturlarına uygun bir yol takip etmesinin gelecekte her iki taraf için faydalı olacağını, birbirlerine emniyet ve itimat telkin edecek samimi kararların alınmasının temenniye değecek şeyler olduğunu sevinçle yinelemektedir⁵².

Bir yandan İtilâf Devletleri’nden yardım gelmeyeceğini, bir yandan da Rusların, Gürcistan’ı bolşevikleştirmeye çalıştıklarını anlayan Gürcülerin, Türklere karşı sert tutumu çok sürmemiş, hatta Moskova’ya gitmekte olan Türk elçisine açıkça ifade ederek yardım dahi istemişlerdi. Nitekim Sovyet Rusya, 14 Şubat 1921’de Gürcistan’a taarruz etmiştir. 15 Şubat’ta Bolşevik-Gürcü çarpışmaları başlamış, 19 Şubat’ta Sovyet Rusya resmen savaş ilan etmiştir⁵³. Rusların Gürcistan’ı bolşevikleştirmek üzere harekete geçmeleri, Gürcülerin elinde bulunan Ardahan ve Artvin’in Türklere

⁵⁰ F. Ahmed, “Nasıl Çalışıyorlar”, *İstikbâl*, 30 Teşrin-i Evvel 1336/1920, No: 182

Kâzım Karabekir Paşa, 17 Ekim’ de İsmet Paşa’ya gönderdiği bir telgrafta, Ardahan’a gönderilen Hilmi Bey’in Gürcülerle görüşmesi hakkında bilgi verirken; iki taraf arasında dostluk ve anlaşmanın kurulması lüzumunun beyanından ve Gürcü temsilcilerinin daima samimiyetle ikna edilmesi yolunda Hilmi Bey’e verdiği talimatla Gürcülerin Türklere karşı iyi niyet duygularının artmasına çalışılmış olduğunu bildirmektedir. (ATASE, K. 588, D. 36, F. 33, 33-1)

⁵¹ *Peyam-ı Sabah*, 1 Kanun-ı Evvel 1336/1 Aralık 1920, No: 715

⁵² Faik Ahmed, “Gürcistanla Münasebetimiz”, *İstikbâl*, 14 Teşrin-i Sani 1336/14 Kasım 1920, No: 189

⁵³ Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, İstanbul, 1990, s.878

bırakılmasını güçleştirebilirdi. O nedenle BMM hükümeti, Gürcistan'a 20 Şubat'ta sona erecek bir nota vermiş, Ardahan ve Artvin'in boşaltılmasını istemiştir⁵⁴.

Gürcüler tarafından kabul edilen bu istek sonucu Ardahan ve Artvin Türkiye'ye terk edilmiştir⁵⁵.

Ardahan ve Artvin'in Türkiye'ye verilmesini değerlendiren Faik Ahmet Bey, Elviye-i Selâse'nin esasen Türklere ait olduğu iddialarını sürdürürken, geçmişe dönmüş ve bu iddiasını ispatlamak amacıyla, konu ve olayların gelişimi hakkında tarihi bilgi vermek gereğini duymuştur. Verdiği bu bilgilere göre; Tarihi haklar, ilmi ve coğrafi zaruretlerle Türklere bağlı olan ve geçici olarak Rus çarlığının idaresine verilen Elviye-i Selâse'nin, Gürcüler tarafından muhafaza edilmesi doğru değildi. Rus çarlığının yıkılmasından sonra Bolşevik Rusya, Brest-Litovsk Antlaşması ile kendinden önceki yönetimin yaptığı haksızlığı telafi ederek, Elviye-i Selâse'nin Türklere verilmesini kabul etti. Türk hükümetinin Anavatan'dan senelerce ayrı kalan ve Moskof çarlığının idaresi altında tahammülü kalmayan, hasret ninnileriyle kurtuluşunu ve istiklâline kavuşacağı günleri bekleyen bu güzel kardeş yerler için siyasi teşebbüste bulunulması yanında, Elviye-i Selâse'nin milliyet prensiplerinin sağladığı haklar sayesinde artık Gürcistan'ın idaresi altında kalması da anlamsızdı. Olayların gelişimi, özellikle Sovyet Rusya'nın, Gürcülere savaş ilan etmesi bu meselenin artık halledilmesini gerekli kıldı. Gürcüler, Türklere iyi geçinmek, dostça münasebetlerini sürdürmek için, her şeyden önce Türklerin milli hak ve taleplerine saygılı olmak zorunluluğunu duydu ve Elviye-i Selâse'nin bir kısmını (Ardahan ve Artvin) Türklerin isteklerine uygun görerek esas sahibi olan Türk Milletine bıraktı.

Artvin ve Ardahan'ın kurtuluşundan dolayı kaleme aldığı 25 Şubat 1921 günlü makalesinin satırları arasından büyük bir sevinç duyduğu anlaşılan Faik Ahmet Bey, olayı BMM'nin bir başarısı olarak görmekte ve Türk Hükümeti ile beraber Gürcü Hükümeti'ni de tebrik eden yazısının giriş kısmında duygularını şöyle ifade etmektedir:

⁵⁴ Türk Hükümeti, meseleyi Gürcü hükümeti ile barış yoluyla halletmek istiyordu. Önce Ardahan ve Artvin'in tahliyesi için, Gürcü elçisine şifai bir nota verildi. Gürcü hükümeti elçisi Midivani buna cevap vermedi. 20/21 Şubat gecesi Gürcü Hükümeti'ne verilen ilk resmi notada; 23 Şubat'a kadar Ardahan ve Artvin Kazalarını kapsayan Ardahan sancağının tahliyesi istendi. Notaya cevap alınmayınca 22/23 Şubat 1921'de ikinci bir nota verildi. (S.E. Dayı, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, s.270-271)

⁵⁵ Cemal Avcı, "Milli Mücadele Döneminde Türk-Ermeni ve Gürcü İlişkileri", **Atatürk Yolu**, Mayıs 1994, 7/IV, S.13, s. 8, Daha önce BMM adına Ardahan'a gönderilen yedek subay Hilmi Bey, halkın coşkulu gösterileri arasında Ardahan'a Türk bayrağını çekmiş ve mahalli hükümeti kurmuştur. (Kâzım Özalp, **Milli Mücadele (1919-1922)**, I, TTKB, Ankara, 1988, s. 172)

“Anadolu hükümeti siyaset sahasında maddi ve manevi kıymet-i ehemmiyeti itibariyle parlak denebilecek ve Anadolu'nun mevki ve kudretini hükümet ve hakimiyetini hariç ve dahilde daha kuvvetle hissettirecek bir muvaffakiyyetle, senelerden beri Anavatan'ın hasretiyle yanıp tüten iki Türk şehrini, Ardahan ile Artvin'i de saye-i hakimiyete, Anadolu'nun bütün cephelerde şerefle dalgalanan şanlı bayrağının himayesine aldı. Kafkas ilinin bu hasr-ı tezed ve bağı yanık Türk oğullarını ve onların yabancılar idaresinde kalan mukadderatını, bütün Türk ve İslam aleminin biricik istinatgâhı Anadolu'nun, siyanet-i hûdaya mazhar olan mukadderatına rabt eyledi. Bu muvaffakiyet-i siyasiyesinden dolayı Büyük Millet Meclisi'ni ve kıyaseti de her iki milletin münasebat-ı haliye ve müstakbelesi itibariyle, bir âlâmet-i hayr olmak üzere telâkki eyleriz.”⁵⁶

İki millet arasında anlaşmazlık konusu olan bu meselenin iyi niyet ve samimi davranışlarla halledilmesinden son derece memnun kalan Faik Ahmet Bey, barış ve dayanışma prensiplerini ortaya koyan sözlerinin arasında; Türkiye'nin yaşama hakkını müdafaadan başka bir amaç gütmeyeceğinin savunucusu olarak, bu davanın haklılığını bir kez daha hatırlatırken, Türklerin her zaman, özellikle komşularıyla iyi ilişkiler içinde bulunma niyetinde olduklarını, kendi hak ve hürriyetlerine riayet edilmesini nasıl istiyorlarsa, başkalarının da yaşama haklarına o şekilde hürmet ve riayet etmek istediklerini, Doğu'daki milletler arasında uyumlu bir dayanışmanın sağlanması için ellerinden gelen her şeyi yapmayı arzuladıklarını tekrarladıktan sonra, Türkiye'nin Gürcülerle ilişkilerine ait sadece geçmişin tablosunu çizmemiş, geleceğe yönelik fikirlerini de yazarak; Gürcistan'ın Ardahan ve Artvin'i Türklere bırakmasının siyasi bir dostluktan ibaret olmadığını, bu durumun iki hükümeti birbirine yaklaştırmaya, samimi bağları güçlendirmeye, birlik oluşturmaya yarayacak bir başlangıç olduğunu, Türklere karşı yapılan bu haksızlığın anlaşılacak, Elviye-i Selâse meselesinin en makul şekilde halledilip dostluk münasebetlerinin doğmasına yarayan kıymetli bir adım atıldığını dillendirmekte ve ayrıca Elviye-i Selâse'nin diğer kısımlarının da (ki burada Faik Ahmet Bey'in sözünü ettiği kısım Batum'dur.) aynı şekilde kurtarılması temennisinde bulunmaktadır⁵⁷.

⁵⁶ Faik Ahmed, “Siyasi bir Muvaffakiyet”, **İstikbâl**, 25 Şubat 1337/1921, No: 235

⁵⁷ F. Ahmed, “Siyasi Bir Muvaffakiyet”, **İstikbâl**, 25 Şubat 1337/1921, No: 235

Türklerin, Ardahan ve Artvin'i elde etmesiyle Elviye-i Selâse meselesi kapanmamıştı. Tiflis'in işgalinden sonra, Kızılordu'nun Batum'a yaklaşması tehlikeyi artırdı. BMM'nin Batum hakkındaki siyasi tavrı; halkın oyuna başvurarak meseleyi barış yoluyla halletmekti. Gürcü ihtilâl komitesinin, Tiflis'te Sovyet Gürcistan'ını ilân etmesi üzerine, Gürcü Hükümeti Tiflis'i terkederek Batum'a çekildi. Fakat bu hükümetin orada da tutunacağı şüpheliydi. Bu durumda Batum'un, Türk topraklarına katılması bazı güçlülere yol açabilirdi. Bu olumsuzlukları göz önüne alan Kazım Karabekir Paşa, muhafazası güçlükler yaratacak olan Batum'un işgâl edilmemesini ve meselenin Ruslarla anlaşarak, kökünden halledilmesini istiyordu. Onun için BMM Hükümeti, Kazım Karabekir Paşa'nın, 1 Mart'ta yaptığı tavsiyeyi, 3 Mart'ta Meclise götürdü. Fakat Gürcistan'daki Türk temsilcisinin 6 Mart'ta gönderdiği bir telgraftan, Gürcü Hükümeti'nin Batum, Ahıska ve Ahılkelek kazalarının Türkler tarafından hemen işgâl edilmesini istediği⁵⁸ anlaşılınca, BMM Hükümeti zaman kaybetmeden askeri harekâta karar verdi. Bu arada da işgâl edeceği bu topraklar üzerinde Gürcü idaresinin devam ettiğini, yapılacak olan işgâlin sadece askeri olduğunu, işgâlin Ruslara karşı bir Türk-Gürcü ittifakı olmadığını, bununla beraber, Batum'un Misak- Milli sınırları içinde bulunduğunu ilgililere bildirdi. Kendi fikrine uygun düşmeyen BMM Hükümeti'nin kesin tavrı karşısında Kâzım Karabekir Paşa, 8 Mart'ta Ahıska'yı işgâl etti. Ancak biraz sonra Ruslar da oraya geldi. Çok kritik günler yaşanıyordu. Bu arada Sovyet Rusya'nın Kafkasya Siyasi Komiseri Orjonikidze'nin Moskova Antlaşması'nın imzalandığını bildirmesine rağmen, Türk kuvvetleri 11 Mart'ta Batum'u, 14 Mart'ta da Ahılkelek'i işgâl etti. Gürcü hükümetinin 17 Mart'ta Batum'u terketmesi üzerine, Batum'da Türk sivil idaresi kuruldu⁵⁹.

Elviye-i Selâse konusunda ne derece hassasiyeti olduğunu makalelerinde çok açık ve net bir şekilde ortaya koyan Faik Ahmet Bey, Türk kuvvetlerinin Batum'a girerek, sivil idaresini kurması üzerine kaleme aldığı yazısında; öncelikle yakın geçmişe ait tarihi olaylara işaret etmekte, Türkiye'nin her an tarihe karşı, Dünya'ya karşı Batum konusunda yapılan hareketlerin hesabını verebilecek bir durumda olduğunu yansıtmaktadır. Ayrıca geçmişin, günümüzü anlamada herkese rehber olacağı

⁵⁸ Gürcü Hükümeti'nin Sovyet Rusya orduları önünde zaman kazanmak için gönderdiği "*Batum'un Türk ordularınca işgâli*" ise kabul edilmeyerek Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan bu şehir Kazım Karabekir kumandasındaki Türk kuvvetlerince kayıtsız şartsız işgâl edildi. (11 Mart 1921) (C. Avcı, **Milli Mücadelede Türk-Ermeni ve Gürcü İlişkileri**, s. 14)

⁵⁹ S. E. Dayı, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, s.280

düşüncesinde olduğuna kanaat getirdiğimiz Faik Ahmet Bey'in verdiği bilgilere göre; Batum Ayastefenos Antlaşması'nın 19. maddesiyle savaş tazminatı olarak Rusya'ya verilmiş ve Berlin Antlaşması'nın 58'nci ve 60'ncü maddeleri de bunu teyid etmiştir⁶⁰. Berlin Antlaşması'nın bu maddeleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Brest-Litovsk barışı ile iptal edilmiş ve Elviye-i Selâse'nin Türklere iadesi kabul olunmuştu. Böylece adı geçen bölgenin geleceği ebediyen tesbit edilmiş ve Çarlık Rus idaresi ve siyasetinin eseri olan iki millet arasındaki senelerce, hatta asırlarca devam edegelen anlaşmazlığın sebepleri ortadan kaldırılarak, husumet hislerinin yerine, dostluk hislerinin yerleşmesine zemin hazırlanmıştı. Fakat ne çare ki emperyalistler bu duruma ve Kafkas Türklerinin kurtuluşuna razı olmamışlardır⁶¹.

Tarihi bilgi veren açıklamalarının devamında; Mondros Mütarekesi ile başlayan haksız işğalleri bir türlü içine sindiremeyen Faik Ahmet Bey'in bütün canlılığıyla ortaya koyduğu duygu dolu satırlarına göre; Hatırası dahi insana cehennem azabı kadar ağır gelen mütarekenin imzalandığı ilk günlerinde, Türklerin adalet ve milliyet prensiplerine uygun bir şekilde sulh vaadiyle silahlarını ellerinden alan,-ne derece nasipkâr (olaya kader olarak bakan) oldukları o gün daha iyi anlaşılan-hak ve hakaniyetperverliklerine güven duyulmasını tavsiye eden düşmanlar, Brest-Litovsk'u tanımamışlar ve Türklere terkedilen Kafkasya'nın bu güzel Türk ve Müslüman şehirlerini işğâl etmişlerdir. İtilâf Devletleri'nin nazarında Türkler kadar Ruslar da kendilerine düşmandı. Öyleyse bu iki milletin ellerini kollarını bağlayarak, ülkelerini parçalamak onlarca gerekliydi. Türklerin ellerindeki yerleri almak istedikleri gibi, yaptıkları ittifaka ihanet ettiği gerekçesiyle suçladıkları Bolşevik Rusya'yı da mahvetmek istiyorlardı. Dolayısıyla bu iki millet arasındaki her türlü anlaşmayı tanımamaları doğaldı.

İtilâf Devletleri'nin, özellikle İngilizler'in Kafkasya'daki siyasetleri hakkında tespitleri son derece yerinde olan Faik Ahmet Bey göre; İtilâf Devletleri parçalamak, ortadan kaldırmak istedikleri Türkiye ve Bolşevik Rusya'nın, günün birinde elele vererek Doğu'nun hakimi kesileceklerini ve haklarını alacaklarını düşünmemişlerdir. Bir zamanlar hayal olan bu ihtimal, gerçekleşmiş ve Kafkasya'da istediklerini elde edemeyen İngilizler, iktisadi ve siyasi menfaatlerini düşünerek, Türklerin elinden kopardıkları bu yerleri, Türkler ve Ruslar aleyhine her zaman kundakçılık hizmeti

⁶⁰ Yılmaz Öztuna, **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi**, VII, İstanbul, 1983, s.161,168

⁶¹ F. Ahmed, "*Batum'un İlhakı*", **İstikbal**, 13 Mart 1337/1921, No 248

gördürebileceklerini hesapladıkları Ermeniler ve Gürcüler arasında taksim ederek aradan çekilmişlerdi. Böylece İngilizlerin bu amaçları sonucu, kısmen Ermenistan'a ve kısmen Gürcistan'a kalan Elviye-i Selâse sonunda Türk azminin ve Türk kuvvetinin karşısında tekrar anavatana kavuşmuş oluyordu.

Batum'un anavatana kavuşması bütün yurttaki büyük bir sevinç yarattığı gibi, Faik Ahmet Bey'de de bu sevinç hissedilmektedir. Bir taraftan İngiliz siyasetinin Kafkasya'daki iflası, öte taraftan Türk'ün zaferi karşısında gurur duyarken, Artvin ve Ardahan'ın tahliyesinde sergiledikleri tutumu, Batum meselesinde de göstermelerinden dolayı duyduğu mutlulukla, Gürcüleri bir kez daha kutlamakta ve bu hareketlerinin Türklere maziye unutturduğunu, Gürcülerin o güne kadar takip ettikleri lekeli siyasetin izlerini sildiklerini, dostluk münasebetleri içine girdiklerini belirtmektedir. Ayrıca her ihtimale karşı Faik Ahmet Bey, Gürcüleri, emperyalist İngilizlere alet olmaktan uzak durmalarını ve en yakın komşusu Türklere karşı samimi davranmaları konusunda tekrar tekrar uyarırken, Batum ve havalisindeki Türk idaresini büyük bir umutla isteyen Müslümanları da kutlamaktadır⁶².

Kafkasya'da bu gelişmeler olurken, Tiflis'teki Bolşevik hükümeti, Gürcü hükümetiyle görüşme isteğine karar vermediği durumdayken, Bolşeviklerin ileri harekâtı sonucu Poti'yi ele geçirmeleri üzerine Gürcüler, 14 Mart'ta Bolşeviklerle bir mütareke yapmak zorunda kaldılar. Bu görüşmeler, 17 Mart'ta Gürcü Hükümeti'nin, Gürcistan'ı bırakmaya karar vermesi ve Bolşevikleri Batum'u işgâl etmeye çağırmasıyla sonuçlandı ve Gürcü hükümeti bir İtalyan gemisiyle Batum'u terketti. Aynı gece Bolşevikleşen Gürcü ordusu, 17/18 Mart gecesi ile 20 Mart'ta Batum'daki Türk birliklerine saldırdılar. O sırada Rus Kızılordu'su da Batum'a girmiş bulunuyordu. Nihayet bu karışık durum, 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile sona erdi ve Türk birlikleri Batum'u boşalttı⁶³.

Gürcülerin 1920 yılı sonlarına doğru Türklere yaklaşmaları, daha sonra Ardahan ve Artvin'i arkasından Batum'u Türklere bırakması Faik Ahmet Bey'i, geçmişini unutturacak kadar ümitlendirmişse de yukarıda bahsi geçen gelişmeler, son zamanlarda Gürcüler hakkındaki olumlu düşüncelerini ortadan kaldırmıştır. Bu son olayın, Gürcülerin daha önce oynadıkları oyunların bir halkası olduğunu ileri sürmekte ve ikiyüzlü siyasetlerinden dolayı onları kınamaktadır. Konu ile ilgili makalesinde; yine

⁶² F. Ahmed, "Batum'un İlhakı", *İstikbâl*, 13 Mart 1337/1921, No: 248

⁶³ K. Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, s. 285

İngilizleri suçlayıp İtilâf Devletleri'ne karşı sert çıkışlarda bulunarak, İngilizlerin Kafkasya'daki propagandalarına değinmekte, hem Gürcü oyunlarına, hem de bu propagandalara karşı Rusları uyanık olmaya davet etmektedir. Baştan beri kendi emellerini gerçekleştirmek için Gürcülerin ikiyüzlü bir siyaset izlediklerinin farkında olduğu gibi Rusların, İngilizlerin Türk-Rus ittifakını engellemek için yaptıkları propagandaların etkisi altında kaldıkları da Faik Ahmet Bey tarafından izlenmektedir. İngilizler Ermeni meselesinde de aynı yolu tutmuş ve Türklerin Ermenilere saldırılarının esasen Ruslara karşı olduğunu ileri sürerek, yaptıkları bu olumsuz propagandalarla Türklerle Ruslar arasındaki ilişkileri bozmak için siyasi tuzaklar kurmuşlardı. Özellikle Tiflis, İtilâf Devletleri'nin propaganda merkezi idi. Batum'dan uçurulan ve Bolşeviklerin Gürcistan'a yapacakları taarruzların asıl hedefinin Türkiye olduğunu ima eden propaganda balonları, Trabzon üzerinden Türkiye'ye sokuldu. Ancak Türkler bütün bunlara inanmadılar. Gürcüler ise ikiyüzlü siyasetlerinin cezasını çektiler⁶⁴.

Faik Ahmet bey, Gürcü ileri gelenlerinin ifadelerine dayanarak 25 Mart 1337/1921 günlü makalesinde aynı konuyu tekrar ele almakta, Gürcülerin bu bağlamda yaptıklarının detaylarına değinerek; Gürcülerin Batum'da ilân ettikleri Bolşevikliğin hakiki bir inkılâpçılık amacıyla yapılmadığını, Gürcü milliyetperverliğinin telkiniyle yapılan inkılâp perdesi arkasında, siyasi bir manevra olduğunu ileri sürmektedir. Yüzlerine Bolşeviklik maskesi geçiren Gürcülerin asıl amaçlarının nasıl olsa bir gün Rusya'da Bolşeviklik yıkılmaya mahkûm olacağı düşüncesiyle, ileride meydana gelecek fırsatlardan yararlanabilecek yetenekli bir Gürcü varlığını muhafaza etmek için Ruslara önceden dost ve taraftar görünmekten ibaret olan bir siyaset sürdürdüklerine yer vermektedir. Gürcülerin Bolşevik idaresini, Türk idaresine tercih etmelerinin nedenlerini ele alan Faik Ahmet Bey, yazısında Batum meselesinin halledilmesini, Sovyet Rusya ile Türk hükümetinin karşılıklı birbirlerine göstereceği anlayışa bağlamaktadır⁶⁵.

Faik Ahmet Bey'in çok arzu etmesine ve üzerinde büyük bir hassasiyetle durmasına rağmen 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması⁶⁶ gereğince ne

⁶⁴ F. Ahmed, "Son Suikast", *İstikbâl*, 20 Mart 1337/1921, No: 254

⁶⁵ F. Ahmed, "Batum Meselesi", *İstikbâl*, 25 Mart 1337/1921, No: 259

⁶⁶ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, (1920-1945)*, I, Ankara, 1989, s. 52; Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, İstanbul, 1955, s. 150

yazık ki BMM Hükümeti, o gününü şartları içerisinde, Batum'dan vazgeçmek zorunda kaldı. Çünkü Türkiye'nin kuzey-doğu sınırı, Sarp köyünden başlatılıp, Kars ve Ardahan Sancaklarını içine alıyordu. Bu madde; Misak-ı Milli'nin 2. maddesindeki Elviye-i Selâse / Kars, Ardahan, Batum'un Anavatana ilhakıyla çizilecek kuzey-doğu sınırına uyuyor, Batum'u dışarıda bırakarak; Misak-ı Milli sınırını, Kars ve Ardahan'dan başlatıyordu. Böylece Misak-ı Milli'nin 2. Maddesi yok sayılıyordu⁶⁷.

Moskova Antlaşması'nın 2.Maddesi, Batum limanı ve şehrini Gürcistan'a bırakıyordu. Kızıldordu'nun, Batum'a girmesinden sonra, Gürcistan Bolşevikleştirildiği için görünürde Gürcistan'a bırakılan Batum, aslında Sovyet Rusya'ya bırakılmış oluyordu⁶⁸.

Bu durumda Faik Ahmet Bey'in dediği gibi Gürcüler izledikleri ikiyüzlü siyasetin cezasını çekmiş, oynadıkları oyunlarla kendi eştikleri kuyuya düşmüşlerdi.

Baştan beri demokratik genel bir barışa ulaşmayı hedefleyen Faik Ahmet Bey, Sovyet Rusya ile bir an önce barışın yapılması gerektiğini savunarak ümit ve özlemlerini barış programına yöneltmişti. Dolayısıyla Türk-Rus ilişkilerinin tarihsel sürecini yazdığı gibi antlaşmanın imzalanmasından önce ve sonrasında ele aldığı makalelerinde Moskova Antlaşması'nın önemini vurgularken ona göre: tarihin değişmez kanunu bir kez daha gerçekleşmiş, aynı düşmana sahip iki devlet, birbirine yakınlaşmıştır. Doğu'nun, Avrupa'ya karşı galibiyeti olarak nitelendirdiği bu vaziyet karşısında Türk ve Rusların ileri görüşlülüğü sayesinde, Batılı devletlerin, ümitsizliğe düştüklerini ileri sürerek siyasi açıdan şöyle değerlendirmektedir:

“Garp emperyalistlerinin her iki millet ve hükümetin varlığına, mevcudiyet-i siyasiyelerine atf ve tevcih eyledikleri kasd-ı melunaneye ve o kasd ile tertip edecekleri siyasi entrikalara metanetle karşı koymak iki milletin samimiyetle elele tutarak Garbın akınlarına kuvvetli bir serhat-ı mukavemet teşkil edebilmelerine vabeste bulunduğu göz önüne getirilecek olursa Moskova müzakerelerinden müsbet neticeler elde edilmesinin kıymet ve ehemmiyeti o zaman tamamen anlaşılır”⁶⁹.

⁶⁷ F. Ahmed, “*Son Suikast*”, *İstikbâl*, 20 Mart 1337/1921, No: 254

⁶⁸ S. E. Dayı, *Elviye-i Selâse'de (Kars-Ardahan-Batum) Milli Teşkilatlanma*, s. 285

⁶⁹ Faik Ahmed, “*Moskova Müzakeresi*”, *İstikbâl*, 8 Mart 1337/1921, No: 244

Bu antlaşmaya Fransa açısından bakıldığında 1920 yılı ortalarından itibaren Anadolu'da başlayan Bolşevik etkinliğinin daha da artmasından endişe duyuluyordu. Zira bu gelişme Fransa'nın bölgedeki tarihsel çıkarlarını tehdit edici nitelikteydi. Diğer taraftan İngiltere, Moskova Antlaşması'nı başka açıdan değerlendirmektedir. Onlara göre bu antlaşmayla birlikte doğuda barışın sağlanması ve buradaki askeri güç, araç, ve malzemenin Batı Cephesi'ne kaydırılması destekledikleri Yunanlılar için

Faik Ahmet Bey, konu ile ilgili yazdığı bir başka makalesinde Türk-Rus Antlaşmasının uzamasıyla önem kazanan ve endişe uyandıran durum karşısında yapılan antlaşmanın her iki taraf açısından memnun edici olması için gözlem ve önerilerde bulunmaktadır. Şöyle ki; İki tarafın çıkarlarının söz konusu olduğu antlaşmanın Ruslarla Türkler arasında her türlü endişeleri ortadan kaldıracak, gayet açık, gayet dostane ilişkiler içinde, sorunları çözecek bir antlaşma olmalıdır. İzlenecek siyaset o kadar açık ve kesin olmalıdır ki, birinin diğerinden şüphe etmesine imkân bırakılmamalıdır. Bunun için gerek Rusların, gerek Türklerin Garp emperyalistlerine karşı açtığı savaşta zafer ve muvaffakiyet elde edebilmek amacıyla siyasi ittifakı tam olarak temin edecek şartları oluşturmaları gereklidir⁷⁰.

Antlaşmanın imzalanmasından önce çeşitli nedenlerle kaygıya düşen Faik Ahmet Bey'in, Moskova Antlaşmasıyla büyük bir diplomasi zaferin kazanıldığını açıklayan yazısından anlaşıldığı üzere, Türklerin ulusal isteklerinden bir kısmının gerçekleşmesinden, hukuken kendini Rusya'ya kabul ettirmesinden, uluslararası itibarının artmasından, daha da önemlisi İtilâf Devletleri'ne karşı büyük bir kozun kazanılmasından son derece memnuniyet duymaktadır. Ancak makalenin sonunda Türklerle Ruslar arasında Kafkasya'da halledilmesi gereken daha bazı meselelerin olduğuna dikkat çekmekte ve tarafların menfaatlerine uygun olarak iyi niyet ve samimiyetle bu meseleleri de halletmelerini arzu etmektedir⁷¹.

Moskova Anlaşması ile Türkiye'nin Azerbaycan ve Ermenistan ile olan sınırının, ortak bir komisyon tarafından düzenleneceği esası kabul edildiği gibi, bu antlaşmanın en kısa zamanda Kars'ta onaylanması isteniyordu⁷². Zira Moskova Antlaşması ile Doğu'nun iki büyük devleti arasında tesbit edilen Türk-Rus sınırları, Sovyet Rusya ailesinden olan Kafkas Cumhuriyetleri'ni yakından ilgilendiriyordu. Gerek Gürcistan, gerekse Ermenistan Cumhuriyetleri'ni Türkiye ile aynı sınırlara sahip olması nedeniyle, Moskova Antlaşması'nın sınırlarla ilgili maddeleri, bu Cumhuriyetler tarafından resmi ahitnamelerle tanınmasını gerektiriyordu. Ayrıca Nahçıvan sınırlarında da bazı düzeltme ve değişiklikler lazımdı. İşte Kars Konferansı'ı, bütün bu meselelerle beraber

---

büyük bir tehlike oluşturacaktı. Bu ise giderek Anadolu'da artan İngiliz etkinliğinin azalmasını ve ortadan kalkmasını beraberinde getirecekti. (Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, Ankara, 1994, s. 122)

⁷⁰ F. Ahmed, "Moskova Müzakeresi", **İstikbâl**, 8 Mart 1337/1921, No: 244

⁷¹ F. Ahmed, "Bir Temenni", **İstikbâl**, 24 Mart 1337/1921, No: 258

⁷² Yusuf Kemal Tengirşek, **Vatan Hizmetinde**, s.227

iktisadi münasebetleri düzenlemek, Doğu'da komşu milletler arasında esaslı dostluk bağlarını sağlamak amacıyla toplanmıştır. Yapılan görüşmeler kısa zamanda beklenen mesut neticeyi vermekte gecikmemiş ve Doğu'da halledilmesi gereken meseleler 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması ile kesin ve dostça Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan arasında halledilmiştir⁷³.

Türkiye'nin varlığı ve bağımsızlığının Sovyet Rusya'nın ardından Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan tarafından da tanındığı⁷⁴ Kars Antlaşması'na, Faik Ahmet Bey açısından bakıldığında; Antlaşması'nın en memnuniyet verici tarafı, Doğulu milletlerin artık uyandıklarının ve hakiki menfaatlerine uygun hareket ettiklerinin göstergesi olmasıdır. Kendi söylemiyle, Şark âlemi, son zamanlara kadar garp fütuhatchılarının ve sermayedarlarının esaret ve tahakkümü altında, kendi gerçek menfaatlerini görmekten ve o menfaatlerin icab ettirdiği şekilde hareket etmelerinden aciz ve mahrum bir halde yaşamakta, esaret altında inlemekteydiler. Öyle ki, başkalarının çıkarları için canından ve kanından vergi ödemeğe mecbur bulunuyorlardı. Batı dünyası, doğuda yaşayan toplulukları her fırsatta çeşitli yöntemlerle birbirlerine düşürüp, zayıflattıktan sonra kendine köle gibi bağlamıştı. Avrupa böylece Şark milletlerinin gaflet ve cehaletinden istifade ediyor ve doğuda istediği gibi hükümranlılığını sürdürüyordu⁷⁵.

Mondros Mütarekesi'nden itibaren çalkantılı günler yaşayan bölge ve bu bölge dâhilindeki Gürcülerle de aynı çalkantılı sürecin yaşanması, Faik Ahmet Bey'de yaşananlarla ilgili bir genel değerlendirme yapmak gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Buna göre; Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu durumu, savaşın sonucunun daha da bozması ve dengeleri alt üst etmesi, eski zihniyetleri temelinden değiştirdi, küçük milletlere tabii haklarını istemek yolunu öğretti, doğuda genel bir uyanışa sebep oldu. Batılı milletler gibi Doğulu milletler de hür ve müstakil yaşamayı, batının esaret ve tahakküm zincirini kırmayı hayati zaruret olarak gördü ve işte o dakikadan sonra da Doğu, Batı'nın esaretinden kurtuldu, yeni bir hayata doğmak yeteneğini elde etti. Doğu dünyası bu genel uyanıştan sonra, günden güne kalkınmağa ve bağımsız olarak yaşama azmine sahip oldu⁷⁶.

⁷³ Faik Ahmed, “Kars Muahedesi”, *İstikbâl*, 21 Teşrin-i Evvel 1337/21 Ekim 1921, No: 435

⁷⁴ Selçuk Ural-Jülide Akyüz Orat-Nebahat Orhan Arslan-Akın Bingöl-Ş.Cem Tüysüz, **Kars Tarihi Geçmişten Cumhuriyet'e Kars**, 2011, s. 700

⁷⁵ F. Ahmed, “Kars Muahedesi”, *İstikbâl*, 21 Teşrin-i Evvel 1337/21 Ekim 1921, No: 435

⁷⁶ F. Ahmed, “Kars Muahedesi”, *İstikbâl*, 21 Teşrin-i Evvel 1337/21 Ekim 1921, No: 435

Nitekim Faik Ahmet Bey'in bu yerinde düşünce ve tespitleri boşuna olmamış, Doğulu milletlerden Gürcistan, yaklaşık 70 yıllık bir aradan sonra Rusya'da yaşanan tarihî ve siyasî değişim sürecine bağlı olarak meydana gelen gelişmeler sonucu yeniden bağımsızlığına kavuşmuştur⁷⁷.

Moskova ve Kars Antlaşmalarını, doğunun batıya karşı bir galibiyeti olarak nitelendiren Faik Ahmet Bey'in sesi daha onurlu, daha gür çıkmaktadır. Doğulu milletler artık her fırsatta kendilerini batıya karşı tanıtmaya, hakkını ve istiklâlini tasdik ettirmeye muktedirler. Nitekim Kafkasya'daki bu olumlu gelişmeler sonucu kendini tanıtmış ve bu haksız milletleri vicdanlarıyla hesaplaşmaya sevk etmiştir. Batılı emperyalistler, eninde sonunda bunları, siyasî ve hukukî açıdan resmen tanıyıp tasdik etmek zorunda kalacaklardır. Faik Ahmet Bey'e göre; emperyalist batı alemi kuvvet ve takatten düşmüş, artık doğunun ebedi kurtuluşu ve huzuru yaklaşmıştır. Diğer taraftan, Sovyet Rusya'nın, ağabeyi devlet rolünü üstlenerek Ermenistan ve Gürcistan lehine gündeme getirdiği toprak ve iktisadi talepleri Türk tarafının muhalefetiyle sonuçsuz bırakılmış, Doğudaki milletler arasındaki dayanışmayı kuvvetlendirmiş, dostça münasebetlerde temel taşı olmuştur⁷⁸.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

GAZETELER

İstikbâl
Peyam-ı Sabah
Saday-ı Millet

DERGİLER

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Atatürk Yolu
Türk Dünyası Araştırmaları, Ermeni Meselesi Özel Sayısı

HATIRALAR

⁷⁷ S. Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri...*, s.716

⁷⁸ Faik Ahmed, "Kars Muahedesi", *İstikbâl*, 21 Teşrin-i Evvel/21 Ekim 1921, No: 435

Karabekir, Kâzım, **İstiklal Harbimizin Esaslar**, İstanbul, 1990

Cebesoy, Ali Fuat, **Moskova Hatıraları**, İstanbul, 1955

Tengirşek, Yusuf Kemal, **Vatan Hizmetinde**, Ankara, 1981

ARAŞTIRMA ESERLER

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Ankara, 1992

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Ankara, 1989

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam, II**, İstanbul, 1977

Baytok, Taner, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970

Dayı, Sinever Esin, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1991

Gökbilgin, Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken, I**, Ankara, 1959

Kılıç, Selami, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998

Kurat, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara, 1990,

Özalp, Kazım, **Milli Mücadele (1919-1922)**, Ankara, 1988

Öztuna, Yılmaz, **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, VII**, İstanbul, 1983

Selek, Sebahattin, **Anadolu İhtilali, I, II**, İstanbul 1987

Sonyel, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı, II**, Ankara, 1995

Soysal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, (1920-1945), I, Ankara, 1989

Sürmeli, Serpil, **Türk-Gürcü İlişkileri, (1918-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001

Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I**, İstanbul, 1991,

Türk İstiklâl Harbi, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, I**, Ankara, 1962

Türk İstiklâl Harbi, III, Doğu Cephesi

Türkgeldi, Ali Fuat, **Görüp İşittiklerim**, Ankara, 1987

Ural, Orat, Arslan, Bingöl, Selçuk- Jülide Akyüz- Nebahat Orhan- Akın- Ş.Cem, **Kars Tarihi Geçmişten Cumhuriyet'e Kars**, 2001

Ünüvar, Veysel, **Kurtuluş Savaşı'nda Bolşeviklerle Sekiz Ay**, İstanbul, 1977

Yavuz, Bige, **Kurtuluş Savaşı Dönemi Türk-Fransız İlişkileri**, Ankara, 1994